

Zaterdag 30 november 1918 – ochtendeditie

Duitse troepen door Limburg.

Havas seint uit Parijs:

De Nederlandse regering heeft aan de Franse regering laten weten, dat het bericht van het Nederlandse gezantschap in Parijs betreffende het trekken van Duitse troepen door Limburg op een vergissing berustte. In dat bericht werd verklaard, dat de toestemming tot het gaan van deze troepen over Nederlands grondgebied was goed gevonden door de vertegenwoordigers van de geallieerden in Den Haag. De Nederlandse regering erkent, dat er ten opzichte van het trekken van Duitse troepen door Limburg noch overeenstemming was verkregen, noch voorafgaande goedkeuring was gegeven, maar dat eenvoudig aan de vertegenwoordigers der ententelanden mededeling van een reeds genomen besluit werd gedaan.

Krijgsgevangenen uit Duitsland.

Te Nieuweschans is gistermiddag een wagon vol met Belgische krijgsgevangenen uit Duitsland aangekomen.

Naar België.

Uit een brief van de Nederlandse minister-resident te Brussel, de heer van Vollenhoven, is gebleken, dat de laatste tijd herhaaldelijk Nederlanders zonder paspoort naar België zijn gegaan en daardoor moeilijkheden met de Belgische militaire overheid hebben veroorzaakt.

In verband hiermee wordt er de aandacht op gevestigd, dat, aangezien België zich nog steeds in oorlogstoestand bevindt, de

pasdwang gehandhaafd blijft en geen Nederlander zich naar België mag begeven zonder te zijn voorzien van een Nederlands paspoort, geïssueerd door de daartoe bevoegde Belgische consulaire ambtenaren.

De heer Duys deelt in Het Volk mede, dat hij ontslag heeft genomen als lid van het comité tot huldiging van de koning en de koningin der Belgen.

De verantwoordelijkheden voor de oorlog.

Berlijn, 29 november. De Duitse regering heeft door bemiddeling van de Zwitserse regering de volgende nota aan de Engelse, de Franse, de Belgische, de Italiaanse en de Amerikaanse regering doen toekomen:

Voor het tot stand brengen van de wereldvrede, het scheppen van duurzame waarborgen tegen toekomstige oorlogen en het herstel van het vertrouwen tussen de volkeren onderling moet men het dringend geboden achten, de gebeurtenissen, die tot de oorlog hebben geleid, bij alle oorlogvoerende staten en in alle bijzonderheden in het licht te stellen. Een volkomen met de waarheid overeenstemmend beeld van de toestand der wereld en de onderhandelingen tussen de mogendheden in juli 1914 alsmede van de stappen, die regeringen op zichzelf toenmaals ondernamen, zou er ongetwijfeld grotelijks toe bijdragen, de muren van haat en verkeerde uitleg te slopen, die tijdens de lange oorlog tussen de volkeren werden opgetrokken. Een rechtvaardige bepaling van de betekenis der gebeurtenissen bij vriend en vijand is noodzakelijke voorwaarde voor de verzoening der volkeren in de toekomst alsmede de enig mogelijke grondslag voor een bestendige vrede en voor de Volkenbond.

De Duitse regering stelt derhalve voor, dat een neutrale commissie tot het nagaan van de kwestie der schuld aan de oorlog zou worden ingesteld, die uit mannen moet bestaan, wiens karakter en politieke ervaring voor een rechtvaardige uitspraak instaan. De regeringen van alle oorlogvoerende rijken zouden zich bereid moeten verklaren, zo'n commissie hun hele oorkondemateriaal ter beschikking te stellen. De commissie behoort bevoegd te zijn, allen te horen, die ten tijde dat de oorlog uitbrak, het lot der verschillende landen bepaalden en ook alle getuigen, wiens verklaring voor de levering van het bewijs van betekenis zou kunnen zijn.

Spa, 29 november. Belgisch bericht: De linie, vandaag door de bereiden voorhoeden bereikt, is de Duits-Belgische grens.

Londen, 29 november. Heden hebben onze oprukkende troepen de Duitse grens bereikt over het gehele front van even ten noorden van het Groothertogdom Luxemburg tot de nabijheid van Eupen.

De instorting van het moreel der Duitse troepen.

Berlijn, 28 november. In de Vorwärts bespreekt een officier de oorzaak van het omslaan van de stemming der grondtroepen; waarom dezelfde troepen, die in 1916 aan de Somme en in 1917 in Vlaanderen tegen de zwaarste stormen onwrikbaar stand hielden, dit jaar niet meer wilden stand houden. Alvorens de opperste legeraanvoering tot het offensief in 1918 besloot, poogde ze zich een beeld van de stemming der troepen te verschaffen. Ik was gelast met het geven van inlichtingen over de stemming van onze divisie en ik ontving als materiaal ongeveer 120.000 soldatenbrieven. Dit was in februari 1918, dus op een tijdstip, waarop het bedekte gewroet en het ontmoedigen van uit het vaderland 3 ½ jaar vrijwel onbepert zijn uitwerking had kunnen uitoefenen. Zonder enige aankondiging werd de post ingehouden en naar men uit de inhoud der brieven

onomstotelijk kon vaststellen, had geen der opstellers er ook in de verste verte aan gedacht dat zijn brief door ogen, waarvoor hij niet bestemd was, zou worden gelezen.

Het resultaat van het onderzoek was het volgende: de algemene stemming der troepen was een fatalistische, vastberaden overgave aan het onvermijdelijke, of beter aan het van vaderlands standpunt noodzakelijke verder strijden tot de overwinning. De belangstelling voor de politieke gebeurtenissen in het vaderland was welhaast tot op nul gedaald.

Het omslaan van de stemming kwam zo plotseling, dat men wel kan zeggen dat het van de ene dag op de andere kwam. Het dateert van de dag, toen het bekend werd dat het de Amerikanen was gelukt 1,5 miljoen man over te brengen en onze duikbotenoorlog dus ook in dit opzicht tekort was geschoten. Toen zegde ook de meest onnozele bij zichzelf: dat is het einde, wanneer de Amerikanen er 1,5 miljoen hebben overgebracht, dan brengen ze er ook 5 of 10 miljoen over, wanneer ze willen! Een dwaas, die zich nu nog de ribben kapot laat schieten! Ook de zogenaamde successen van onze verscheidene offensieven werden door de troepen, die ze hadden meegemaakt, anders beoordeeld, dan door de opperste legeraanvoering en in het vaderland. Het waren tactische successen en strategische mislukkingen, ware pyrrusoverwinningen, welke onze algemene toestand in elk opzicht aanmerkelijk slechter deden worden. De vijand kon zijn materiële en menselijke verliezen gemakkelijk vervangen. Wij niet. De vijand werd op zijn stappen teruggedrongen en kon daardoor de verbinding met de troepen makkelijker behouden. Wij verwijderden ons van onze basis en hadden dientengevolge grotere moeilijkheden met onze aanvoer. Het gebrek aan munitie was chronisch. De troepen werden tot bloedens toe uitgebuit. Na het tweede offensief had ik de indruk alsof een gehele divisie nog slechts uit de staf, de veldkeukens en enige

begeleidingsmanschappen bestond. Dat was alles wat er van de divisie nog over was. Hoe dit op de stemming der lieden werkte, kan men denken. Wij, officieren, geloofden het gerucht dat dit slechts geschiedde om de 100 divisies, die in België als reserve voor de grote slag gereed stonden, ongeschonden te behouden. Dit sprookje van de 100 maagdelijke divisies in België, die nog nimmer waren verschenen, vond nog einde september ingang bij onze officieren. Wie daaraan geloofde en wij geloofden er wel haast allen aan, zegde: het is weliswaar een pech, dat wij juist steeds het hoofd moeten bieden om deze kostbare reserve te sparen, doch wanneer het moet dan moet het maar. Indien we hadden geweten wat we thans weten, namelijk dat de grote reserve in België slechts op papier of in de fantasie bestond, dan zouden wij anders hebben geoordeeld. Zonder deze reserve, met een door een bijna vierjarige veldtocht vermolmd, ontzenuwd en in verval geraakt leger een offensief op de allergrootste schaal te wagen tegen ten dele verse, ten dele op zijn minst goed uitgeruste, voortreffelijk verzorgde en gewapende troepen, was één va banque spel; hetwelk men slechts misdadig zou kunnen noemen, indien men niet wist dat onze oorlogsbureaucratie en de hogere staven even vreemd tegenover de wereld stonden als het geval met onze vredesbureaucratie is geweest.

Een onderzoek naar de Duitse wandaden in België.

Berlijn, 29 november. De Vorwärts meldt: het uitvoerend comité van de centrale soldatenraad, die vroeger te Brussel zetelde, heeft aan de huidige regering de eis gesteld met de bestraffing van de personen, welke zich in België in het bijzonder aan wandaden hebben schuldig gemaakt, een aanvang te maken, zonder dat er druk door de geallieerden wordt uitgeoefend.

Het eist een staatsgerechtshof, dat met een onderzoek naar de volgende voorvallen zal beginnen:

1. Onverwijld moet worden onderzocht wie de deportatie der Belgische arbeiders naar Duitsland heeft bewerkstelligd. Een strenge bestraffing van deze personen is noodzakelijk.
2. Er moet worden onderzocht wie het onttakelen der Belgische industriële ondernemingen heeft verordend. Ook deze personen moeten worden gestraft.
3. Nauwkeurig onderzoek naar het proces van mej. Cavell; opeising der gerechtelijke stukken. De commissie klaagt in het bijzonder als schuldige generaal Sauberzweig aan.

Wapenstilstand en vredesonderhandelingen.

Het Belgisch Dagblad schrijft over het feit, dat de vredesconferentie in Versailles en niet te Brussel zal worden gehouden: in België zal die beslissing teleurstelling verwekken, doch de oorzaak ervan is te wijten aan zekere Belgen, in de eerste plaats aan Camille Huysmans, die de Internationale in Brussel wilde bijeenroepen, wanneer de vredesconferentie daar zou zitten. In het plan van die heren lag onder meer, door luidruchtige manifestaties te proberen druk op de conferentie uit te oefenen. In een grote stad als Brussel zou dit niet onmogelijk zijn, zo zeggen de aanhangers van Versailles.

De nieuwe dagen (KVdW).

Brussel, 26 november.

Voor het laatst ontvangt ge een brief van mij, die voor titel draagt: "De nieuwe dagen". Niet dat het met die nieuwe dagen uit zou zijn, dat wij er onze deuren op sluiten zouden als op iets verledens, als op een parenthesis waarvan de inhoud geen betekenis meer heeft voor hetgeen er op volgt. De nieuwe dagen: ze beginnen pas; na de bevrijdingsroes waar we nu veertien dagen in leven, gaan ze nu vorm krijgen; de feestvreugde uitgezongen en de bezinning gekomen,

vangt eindelijk het tijdperk aan, waar de eerste duimdruk de klei van onze toekomst gaat boetsen. Het luid feestvieren is nog niet geheel van de lucht: straks heb ik daar nog wel iets over te vertellen. Maar wij voelen dat ons leven zich gaat normaliseren; dat wij weer tot beschaving komen na vier jaar barbaarse ontredde; dat wij de steenharde vruchten van de oorlog gaan verduwen en verwerken tot leven en kracht van morgen.

Feitelijk keren wij zelfs in zekere zin tot een prenormale tijd, tot een verre beschavingsperiode, waarop nog geen alcohol bestond. Want alcohol is voor ons afgeschaft, tenzij onder specie van slecht bier en dure wijn. De besluitwet daartoe werd in Havre genomen, de gouverneur der provincie Brabant heeft het afgekondigd en met het uitzicht op straf bekrachtigd; ik zeg niet dat ge niet hier en daar nog een borrel kunt ontdekken en gebruiken, maar het syndicaat van hotel- en café-eigenaars heeft zich bij de maatregel neergelegd, zodat ons niets overblijft dan hetzelfde te doen. Wij, Brusselaars, die van een zeldzame goede wil blijken te zijn, doen het trouwens met ingenomenheid, en het heeft reeds prachtige resultaten opgeleverd. Want het is zeker dat de grandioos uitbundige feestdagen van vrijdag tot gisteren hun aan orde prachtig verloop danken aan dat alcoholverbod. Al die dagen hebben wij geen enkele dronkaard ontmoet, geen enkel opstootje, een oneindige uitgelatenheid, maar geen enkele baldadigheid. Voorwaar, ik zeg het u: voert de afschaffing van gedistilleerd ons naar ik weet niet welke middeleeuwen terug, zij ook betekent een nieuwe tijd vol gelukkige vooruitzichten.

Verder dan alle middeleeuwen, verder dan de oudheid zelf, worden wij door het niet-bestaan van de telegraaf teruggebracht. Wanneer zullen wij weer telegrammen verzenden? Ik ben het gaan vragen: de bevoegde ambtenaar heeft vertwijfelde armen gezwierd als een

verouderd Morsetoestel. Telegrammen! het kan nog maanden duren! ...

En met de post is het niet veel beter gesteld. Wilt ge, binnen Brussel, aan een vriend de intrede van koning Albert mededelen, dan moet ge uw brief zelf aan een winket van het hoofdkantoor gaan afgeven, en het kan heel goed gebeuren dat hij ze reeds vierentwintig uur nadien ontvangt, want meer dan één uitdeling per dag is er nog niet. Ge fluistert mij in het oor, dat men evengoed kan telefoneren; maar sedert eenenvijftig maanden wordt er niet meer getelefoneerd in deze prehistorisch geworden stad, en niemand denkt er voorlopig aan, dat daar nog verandering in kan komen. Het bericht zelf te gaan dragen, per tram bijvoorbeeld, levert meer kansen op uitkomst, al is ons, anders zo prachtige, tramnet nog heel verward en verre van ontkluwd. We hebben trouwens leren lopen, als echte wilden. We lopen zelfs heel goed en in één adem naar Antwerpen, en zelfs naar Gent, en naar Luik. Weliswaar zijn er nog enkele beati possedentes, die weer hun fiets voor de dag hebben gehaald, of over een auto beschikken. Waar echter aan banden geraakt en aan benzine? Cruelle énigme, zou Paul Bourget zeggen ...

Er zijn, ik geef het toe, treinen. Er zijn militaire treinen, die, als er bij geval een plaatsje over mocht blijven, ook burgers meenemen. Van die treinen zijn er zelfs drie: één in de richting van Oostende, één in de richting van Luik, één in de richting van Antwerpen. Ik zeg: in de richting, en het is de officiële, en voorzichtige, uitdrukking. Want men rijdt wel de kant uit van voormelde steden; of men aankomt is echter een vraag, die zelfs de Eumenieden niet zouden weten te beantwoorden. En wat de terugtocht betreft: wie zou van zoiets durven dromen? ...

Dit alles is, ik verhaast mij het u te zeggen, alles behalve een aanklacht, tenzij tegen de Duitsers die bij hun aftocht alles

gewetensvol hebben ontredderd en vernietigd; de vernieling getuigt weer eens van een merkwaardige organisatiegeest. En ge weet dat te niet doen veel vlugger gaat dan weer in orde brengen. Voor die laatste taak ziet zich minister Renkin gesteld: het is een waarborg van ijver en bekwame spoed. En trouwens: wie zou hem krediet ontzeggen? Niemand.

Nu vooral niet, dat ons materieel leven van dag tot dag beter wordt. Wij krijgen aanmerkelijk meer brood, al staat het wat duurder te worden. Het vlees, daarentegen, is nu reeds wat goedkoper. En de verkoop van vet is vrij. Het verheugt ons uitermate: het opent aangename vergezichten, die geheel opklaren zullen zodra Engelse en Amerikaanse schepen weer geregeld kunnen varen en zich de grenzen van uw land gaan openen.

Die vooruitzichten waren er niet nodig, om er tot op heden het wijd uitflappende feestvuur in te houden. Want, zoals ik zegde, het vieren is er lang niet uit, en de omstandigheden zijn er niet naar, om het er uit te houden. Reeds doet het als een anachronisme aan, nog van de vooruitgang der geallieerde legers te lezen. Het is met ongelovige verbazing dat wij nog van Duitsers in België vernemen. Zij hebben tot op heden Luik niet geheel verlaten en Verviers zit er nog vol van: wij, wij denken er niet meer aan dan met verwoede scheuten, als wij, heel even, denken aan hetgeen ze ons hebben doen lijden. Wat er in Duitsland omgaat, boezemt ons voor het ogenblik niet het minste belang meer in. Daar is het leven om ons heen, het verlorene leven, waarlijk al te verrukkelijk om. Die verrukking laait telkens op: heden trekken Franse legers door Brussel, waar hun generaal Massenot, de stoere broer van de zoete musicus, ze schouwt. Gisteren bezocht de koning het verformfaaide justitiepaleis; hij werd er op prachtige, waardigheidsvolle redevoevingen onthaald, waarbij de noden van het heden - onderdrukken van alle baldadigheid, helaas door de baldadigheid der Duitsers maar al te goed te verklaren; streng

optreden tegen landverraders; hoog houden van alle rechten maar ook van alle plichten, - geenszins verzwegen werden. Zondag woonden wij een feest bij van nog hogere orde, een feest dat de waarde had van een symbool en dat, voorbereid onder de bezetting en op een ogenblik dat er van wapenstilstand nauwelijks sprake was, de betekenis had van een profetie: een heerlijke uitvoering van de negende symfonie en haar Ode aan de Vreugde, door Lodewijk van Beethoven, onze oer-Vlaamsche Beethoven. Daar was, om te besluiten, het Te Deum van zaterdag, het grandioze, Belgisch decoratieve Te Deum in de kathedraal van de Vlaamse Sint Goedele: het eindelijke feest der kleuren, bij ons een psychische noodzakelijkheid, en dat ons in het parlement onthouden was.

Maar, ik zeg het u eveneens: dit is het verleden; terwijl de toekomst met grote ijver wordt ingezet. In de eerste plaats door onze volksvertegenwoordiging. Zij bereidt zich voor op de vredevolle strijd, waarvan het eerste wapenfeit donderdag en vrijdag in kamer en senaat zal bevochten worden.

Hier kan ik niet op anticiperen: ik heb mij tot plicht gesteld, u hierover niet mijn oordeel, doch slechts dat van personen te geven die medezeggenschap en zelfs verantwoordelijkheid bezitten. Daartoe ben ik bij machte, geloof ik. Dat ge er niet bij verliest, zult ge wel begrijpen ...

Intussen kan ik u melden dat over heel kort de oudste klassen van het leger weer naar hun haardsteden terug zullen keren, terwijl, als billijk is, dezen worden opgeroepen die door de bezetting vastgehouden, niet bij machte waren het vaderland te dienen. Voortaan zal ieder soldaat zijn, die geen volle veertig jaar oud is. De burgerwacht of garde civique wordt natuurlijk afgeschaft, en niemand zal het betreuren. Daarentegen zullen, bij afwijking van de jongste legerwet

van 1918, ook geestelijken dienst hebben te nemen, zij het dan in hospitaaldienst.

Bij al die nieuwigheden zijn er Belgen, die het hoofd schudden. De nationale regering die alle door het oude parlement gestemde wetten verkracht, en met haar nieuw kiesrecht zelfs de grondwet schendt ... Die mensen zijn echter allen ouder dan veertig jaar. En nu doet zich voor, dat dit de tijd is van roekeloze jongeren ...

Volgens een draadloos telegram uit Engeland is op de vergadering van de landbouwafdeling van het nationale comité te Brussel bevestigd, dat de Duitsers in verschillende districten hoeven hebben geplunderd en heel wat hooi en stro meegevoerd. In Vlaanderen nijpt het gebrek aan verkeersmiddelen daar de kanalen versperd zijn door de vaartuigen die de Duitsers hebben laten zinken. Al het vee is weggevoerd.

Gross-Deutschland, la Belgique et la Hollande door Louis Piérard.

De Belgische publicist Louis Piérard heeft zijn langdurig verblijf hier te lande gebruikt om de houding van Nederland tegenover de wereldoorlog aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen. Reeds geruime tijd geleden heeft hij zijn indrukken in een bondige brochure samengevat: *La Hollande et la Guerre*, welke in de *Pages d'Histoire* is verschenen. Zijn zojuist uitgekomen werk¹ is een uitbreiding en aanvulling van zijn eerste vluchtige schetsen.

In tegenstelling met vele buitenlandse publicisten is Piérard voortreffelijk op de hoogte van de gevoelens en stromingen, die gedurende de vier oorlogsjaren in het neutrale Nederland tot uiting zijn gekomen. Hij spreekt met kennis van zaken en geeft blijk veel

¹ G. van Oest & Cie, Parijs

waardering voor het land te bezitten, hetwelk hem en zijn landgenoten zo lange tijd gastvrijheid heeft verleend.

De schrijver opent zijn studie met een bloemlezing van pangermanistische uitingen met betrekking tot Nederland, welke blijkbaar als waarschuwing moeten dienen voor hetgeen Nederland had gewacht, indien het imperialistische Duitsland de strijd had gewonnen. Intussen hebben deze snode plannen der pan-Germanen hun dreigend karakter vrijwel verloren.

Piérard is tot de overtuiging gekomen dat Nederland over het algemeen genomen, ondanks zijn strikte officiële neutraliteit, met zijn hart aan de zijde der entente heeft gestaan. Hij licht dit toe met citaten uit de pers (die niettemin hier en daar menige veer moet laten) en met voorbeelden uit het letterkundig, wetenschappelijk en kunstleven in ons land. Hij heeft bij tal van vooraanstaande persoonlijkheden uit ons midden een enquête ingesteld naar hun opvatting over de neutraliteit, en belangwekkende antwoorden ontvangen onder andere van de voormalige ministers Loudon en Colijn, van de oud-wethouder Vliegen, van prof. Salverda de Grave, Frederik Van Eeden en verscheidene andere mannen van betekenis.

Het Groot-Nederlands streven en het Belgisch annexionisme worden beiden scherp veroordeeld. De schrijver uit er evenwel zijn verwondering over hoe de Nederlandse pers stelselmatig het Groot-Nederlandse streven heeft gesteund, of althans aan het proza van activistische bladen en aan de uitlatingen van personen, welke de Belgische eenheid in hachelijke tijden hebben ondermijnd, zorgvuldige aandacht heeft gewijd, om zich met bitterheid te keren tegen hetgeen het Belgische "annexionisme" werd genoemd. Hij legt er de nadruk op dat er van een door de Belgische regering geïnspireerde annexionistische beweging nooit sprake is geweest. Er zijn stellig onder de Belgen verscheidene publicisten, die ijveren voor

een uitbreiding van het Belgisch grondgebied bij de vrede, doch hun geschriften moesten slechts worden beschouwd als persoonlijke uitlatingen van in geen enkel opzicht verantwoordelijke particuliere personen. Hetgeen volgens Piérard niet wil zeggen dat de Belgen het zich op de aanstaande vredesconferentie zullen laten welgevallen, ook al zou het door hun bondgenoten zijn, dat er, gelijk in 1815 of 1831, over hun lot zal worden beslist, zonder dat zij zelf hun stem kunnen laten horen. De Belgen zullen er zorg voor dragen dat hun land voor altijd beveiligd zal zijn tegen de gruwelen van een nieuwe aanval.

Het boek van de heer Piérard heeft ten gevolge van het einde van de oorlog en de instorting van Duitsland veel van zijn actualiteit verloren, doch het is niettemin een blijvend document uit de geschiedenis van Nederlands houding gedurende de jaren van de wereldoorlog, door een buitenlander beschouwd en toegelicht.

Zaterdag 30 november 1918 – avondeditie

Gevangenen uit Duitsland.

Gisteren zijn te Oldenzaal over de grens gekomen vier Russische, drie Belgische en twee Engelse krijgsgevangenen, benevens drie Engelse burgergevangenen.

Gisteren zijn aan boord van acht rijnschepen 4000 Fransen en Belgen, die uit Duitse krijgsgevangenschap zijn ontslagen, Lobith gepasseerd.

Gisteren zijn te Vlagtwedde 15 Belgische krijgsgevangenen over de grens gevlucht.

In het Belgisch Dagblad schrijft Leonce du Castillon een woord van afscheid aan prins de Ligne, tot dusver gezantschapssecretaris aan de Belgische legatie in Den Haag, thans tot zaakgelastigde van België te Luxemburg benoemd.

Na eerst prinses de Ligne als de ziel der Belgische liefdadigheid hulde te hebben gebracht, zegt de schrijver: Prins Albert de Ligne is hier als eenvoudig legatieraad op post gebleven, hij die nochtans voor de oorlog een bevordering kon krijgen en ook tijdens de oorlog zou bereikt hebben, wat aan minderen dan hij te beurt gevallen is. De hoge plicht heeft hem dus gedurende deze ganse tijd in Nederland weerhouden, waar hij uitblonk door een hoffelijke vastberadenheid, een volmaakte tact en een ongewone minzaamheid en dienstvaardigheid. Voor velen is hij een schrandere raadsman geweest. Door zijn reële invloed in de residentie, waar hij niets dan vrienden telde, wist hij allerlei feesten en ondernemingen ten bate van België te doen keren.

Als gewezen ambtenaar van Kongo Vrijstaat en diplomatieke raadsman bij het ministerie van koloniën, voelde prins Albert de Ligne veel voor onze Kongo, die hij gedroomd had met de tegenwoordige koning der Belgen te doorkruisen. Ook toen de minister van koloniën een Belgische commissie voor koloniale studies in Nederland stichtte, stelde prins Albert de Ligne zich speciaal tot haar beschikking. Hij nam het voorzitterschap aan en legde zich vlijtig toe op de Belgische koloniale propaganda in dit land.

Zijn heengaan laat hier een leemte open, die niet snel zal worden aangevuld.

Afstandsproclamatie van keizer Willem.

Berlijn, 29 november. Keizer Willem II heeft, om de gerezen misverstanden over zijn troonsafstand uit de weg te ruimen, in een oorkonde, waartegen van staatsrechtelijk standpunt geen bezwaren kunnen worden ingebracht, afstand gedaan van zijn rechten op de troon van Pruisen en de daaraan verbonden Duitse keizerskroon. De oorkonde heeft de volgende tekst:

"Ik doe voor alle toekomst, afstand van de rechten op de kroon van Pruisen en de daarmee verbonden rechten op de Duitse keizerskroon. Terzelfder tijd ontsla ik alle beambten van het Duitse Rijk en van Pruisen, alsmede alle officieren, onderofficieren en manschappen van de marine, van het Pruisische leger en van de bondscontingenten van de eed van trouw, die ze aan mij als aan hun keizer, koning en opperbevelhebber hadden afgelegd.

Ik verwacht van hen, dat zij tot aan de reorganisatie van het Duitse Rijk de dragers van de feitelijke macht in Duitsland zullen helpen, en het Duitse volk zullen beschermen tegen het dreigende gevaar van anarchie, hongersnood, en buitenlandse overheersing.

Als oorkonde, met onze hoogst eigenhandige ondertekening en bij gedrukt keizerlijk zegel gegeven te Amerongen 28 november 1918."

Was getekend Wilhelm.

De behandeling van krijgsgevangenen.

Berlijn, ongedateerd, vertraagd. De raad van hoofdcommissarissen heeft besloten een commissie in te stellen, tot onderzoek van de klachten nopens tegen het volkenrecht indruisende behandeling van krijgsgevangenen in Duitsland. Tot leden van de commissie zullen vermoedelijk worden benoemd: de gewezen staatssecretaris Trimborn en de onderstaatssecretaris Bernstein (financiën) en Cohn (Justitie). Voorts: de Wurtembergse gezant Hildebrand, prins

Schoenaich-Carolath, geheimraad Dove, prof. Schuecking (voorzitter), de legatieraad Eckhardt vertegenwoordiger van het ministerie van buitenlandse zaken, majoor von Frankesky als vertegenwoordiger van het ministerie van oorlog en kapitein von Selow voor het departement van marine. De keuze van de personen bewijst welke gewicht men aan deze kwestie hecht.

Bij de soldatenraden der vierde armee en in het Duitse hoofdkwartier te Spa.

Om 5 uur werd aan de bitterschotel het plan geopperd, en om 6 uur zaten we reeds met ons drieën in de trein, op weg naar het zuiden.

Waarheen we zouden gaan, wisten we nog niet. Het was ons eigenlijk ook totaal onverschillig, omdat we maar één doel hadden: het terugtrekkende Duitse leger. Het leger in aftocht zou op alle plaatsen wel gelijk zijn.

Alles was zo vlug gegaan, dat wij – behalve ettelijke repen chocolade en dozen sigaretten – geen bagage bij ons hadden. Zoals wij, alle drie student te Amsterdam, van het college kwamen, stapten wij in de sneltrein naar Roermond. Passen of legitimatiebewijzen hadden we niet in ons bezit. Het enige stuk, waarop wij ons in uiterste nood zouden kunnen beroepen, was een oude perskaart van een Hollands weekblad, die een van ons drieën toevallig bij zich had.

Omdat Susteren het snelst en het veiligst te bereiken was, besloten wij daar eerst een kijkje te nemen, maar een joviale, hartelijke Limburger raadde ons aan om door te gaan naar Maastricht en vandaar via Kerkrade de Duitse grens te passeren. Dat wij geen passen hadden, hinderde volgens hem niet. In Duitsland vroegen ze er niet naar en hij zou ons wel over de grens helpen.

Zo stonden wij de volgende morgen om 11 uur met ons drieën aan de grens bij Kerkrade. Een Hollandse grenskomies deed ons de vrij overbodige vraag of wij "bagage" bij ons hadden. Het wijzen op onze lege handen bevredigde hem niet.

"Geen sigaretten of Kwatta, heren?" En met een kennersblik inspecteerde hij onze verdacht opgebolde jaszakken.

"Een paar sigaretten!" Antwoordde ik "Een enkel stukje Kwatta!" Excuseerden de anderen.

"Mag ik niet doorlaten, heren!" Klonk het heel streng.

We vreesden het ergste en begonnen elk met één zak leeg te halen. Een berg sigaretten en Kwattarepen stapelden zich op.

"Niet meer, heren?" De wijze, waarop het gevraagd werd, bewees ons afdoende, dat de fiscus bevredigd was. Wij keerden daarom elk een lege zak binnenstebuiten en na dit overtuigend bewijs, glimlachte de Hollandse ambtenaar, stak een van onze sigaretten op en wenste ons goede reis.

Van dit ogenblik af hadden wij niets dan geluk op onze tocht. Het begon al dadelijk voorbij de grens, waar een elektrische tram naar Aken voor ons klaar stond. Een wagen van lijn negen te Amsterdam met aan elke lus twee passagiers zou leeg genoemd kunnen worden, vergeleken bij deze Duitse tram, en ook viel het ons onmiddellijk op, hoe verwaarloosd het materieel eruitzag. Maar wat nood! Al zaten wij ook drie hoog op elkaars schoot, we waren op weg naar Aken, waar – dit werd ons door de onder en boven ons zittende passagiers eenparig verzekerd – de vierde armee thans doortrekkend was.

In de omtrek van Aken waren alle grote wegen vol Duitse troepen en het trof ons dadelijk, hoe ordelijk deze afdelingen zonder

uitzondering marcheerden. Bij Aken stapten wij uit, om getuige te zijn van de intocht der fronttroepen in de eerste Duitse stad. Uit bijna alle huizen wapperde de Duitse vlag – rode vlaggen zag men er in het geheel niet –; op sommige plaatsen had men een kleine versiering van groen aangebracht en over de straten hingen grote doeken met: "Willkommen unsern unbesiegtten Kriegern."

Voor de huizen stonden de vrouwen en kinderen. Ze wuifden mat met zakdoeken; het was duidelijk, dat zij de teruggekeerde jongens een groet van welkom in de heimat niet wilden onthouden, dat zij het zich tot een plicht rekenden, om de mannen, die toch allerminst schuld hadden aan de ineenstorting van het vaderland, op passende wijze dank te brengen voor alles, wat ze daarginds hadden gedaan.

Maar hoe weemoedig en triest deed juist dat bijna plichtmatig wuiven aan! Hoe anders hadden zij allen, soldaten en burgers, zich de terugkeer vroeger voorgesteld! En toen wij die mannen daar voorbij zagen trekken, sommigen onverschillig voor zich uitziend, anderen gedwongen glimlachend; maar ook velen – vooral de officieren – doodsbleek, met starre blik, de lippen op elkaar geperst, zich met zichtbare inspanning goed houdend om niet in snikken uit te barsten, – toen kwam een grote ernst over ons, toen greep een machtig medelijden ons aan en voelden wij de diepe tragiek van deze met groen getooide soldaten, trekkend door de versierde en bevlagde stad.

Zo was dus de intocht in de eerste Duitse rijksstad van de eens zo krachtige vierde armee! Hoe was het aan de grens, hoe zou de houding van de troep zijn bij het binnenkomen van de heimat?

We liepen onwillekeurig de troepen tegemoet, in de richting van de zwart-witte steen, waar velen voor het eerst na jaren weer de voet op Duitse bodem zouden zetten.

Toen we bij de rijksgrens aankwamen, was het er merkbaar verlaten en eenzaam. Juist was een divisie gepasseerd en er waren een paar minuten zelfs geen soldaten te zien.

Toen, in de verte, kwam een nieuwe afdeling: Duitse gardeinfanterie. Ze liepen lusteloos en vermoeid, sjokten langs de weg, onverschillig, apathisch, zoals zij al dagen en dagen langs de wegen in België hadden voort gesjouwd. Blijkbaar waren zij zich er niet van bewust, zo dicht is bij de grens te zijn. Drie officieren te paard reden voor. Een van de drie had een kaart in zijn hand en wees naar de zwart-witte steen. Het was of de paarden stokten, een ogenblik niet verder wilden.

De majoor wendde het paard en riep met een van emotie trillende stem: "Kameraden, Achtung! Die Heimat."

Het was of zijn woorden plotseling al die mannen elektriseerden. Ze strekten de lichamen; al de onverschilligheid was verdwenen; het was of er nieuw leven in die soldaten kwam en in dreunende pas defileerden zij voorbij deze zwart-witte steen, betraden zij de vaderlandse grond, waarheen hun gedachten al die jaren van ellende en ontbering waren gegaan.

En toen gebeurde er iets heel onverwachts, wat ons ten zeerste trof. Als uit één mond riepen allen: "Es lebe Hindenburg! Hoch! Hoch! Hoch!"

Was het geen treffend bewijs, hoezeer bij deze mensen de figuur van de oude veldmaarschalk nog steeds het symbool van hun vaderland was?

Wij marcheerden met de colonne naar Aken terug en bij onze gesprekken met soldaten bleek het ons, dat zij geheel op de hoogte waren van de toestand in Duitsland. De meesten onder hen spraken

er vrij onverschillig over. Een Hessische boerenjongen was het alles "gleich egal". Hij verlangde naar huis, en of de keizer en de groothertog nog regeerden liet hem volmaakt koud.

Het frappeerde ons sterk, dat bij deze manschappen geen verbitterde stemming tegen de keizer heerste. "Der Kaiser hat den Krieg nicht gewollt!" Dit hoorden wij in allerlei toonaarden telkens weer van officieren en soldaten en ook van burgers, ja, zelfs ook van de leden der soldatenraden, die we later mochten ontmoeten. Dat hij afgetreden was, vond men algemeen uitstekend – al beweerde ook een soldaat: "Unsere Division ist noch Kaisertreu!"

Dat er in en om Aken geen haat tegen de keizer bestond, bleek ons onder meer uit het feit, dat het portret van Willem II nog op verschillende plaatsen hing. Toen wij daarover onze verwondering uitspraken, merkte een Duitser op: "Warum nicht? Wir haben noch keinen Ersatz dafür!"

Ook trof het ons, dat deze soldaten zich niet overwonnen voelden. Verscheidene malen werd mij verzekerd: "Wij hadden niet terug hoeven te trekken. Onze stellingen waren niet te nemen, maar we moesten terug op bevel van het hoofdkwartier!" Hoe de geest bij de andere grondtroepen was, weet ik niet meer, maar zeker is het, dat bij deze soldaten van demoralisatie nog geen sprake was.

"Wir sind nicht zerschlagen, sondern die Heimat is zusammengebrochen", zegde mij een jonge, krachtige kerel.

Voor Hindenburg had men een algemene verering, maar groot was de haat tegen von Tirpitz en vooral tegen Ludendorff. "Hij heeft het onmogelijke van het leger gevergd!" was het telkens, en typerend voor de soldaten – in dit opzicht zijn ze overal gelijk – was de woede, die er sprak uit hun opmerking, dat zij door Ludendorff bijna nooit

met verlof naar die Heimat waren gezonden. Dan vielen ze elkaar dadelijk bij. "Drie dagen thuis in vier jaar tijd!" zegde mij een veldartillerist van de garde. "Das hat man doch nicht machen sollen!" "Eens in de twee jaar!" riep een ander. Ook bij deze soldaten was het weinige verlof de grootste grief tegen het oppercommando.

In Aken gingen wij allereerst naar de bekende Elisenbrunnen, waar een militaire kapel speelde en waar het wemelde van officieren en soldaten.

Het viel ons op, dat sommige officieren hun nationale kokardes en hun onderscheidingstekens nog droegen, terwijl anderen zich daarvan hadden ontdaan. Bij de vierde armee had men iedereen de meeste vrijheid gelaten. Ook zagen wij bij de troepen, naast rode vlaggen, de Duitse en andere kleuren. Dit bevreedde ons. Toen wij een officier hierover ondervroegen, toonde hij ons een proclamatie van de soldatenraad, waaruit al zeer overtuigend de geest van grote verdraagzaamheid sprak, die bij de vierde armee heerste. Voor de merkwaardigheid laat ik hier de proclamatie onvertaald volgen:

“Unsere Fahnen!

Welche Fahnen sollen wir tragen, Kameraden,

Auf diese Frage, die an Euch alle herangetreten ist, antwortet Euch

Der Soldatenrat der 4 Armee.

Ihr dürft jede Fahne tragen, die Euer Überzeugung entspricht. Wollt Ihr die rote Fahne tragen als Zeichen der Freiheit, die wir errungen haben, so lasst sie fröhlich im Winde flattern. Wollt Ihr die schwarz-weißs-rote Fahne tragen, das Banner, unter dem wir siegreich einer Welt von Feinden widerstanden haben, so lasst es weiter in Ehren wehen.

Und wollt Ihr, das Eure Landesfarben auf dem Rückmarsch Euch begleiten, so schmückt Euch mit ihnen nach Herzenslust. Der Soldatenrat zwingt niemand under eine bestimmte Fahne oder Farbe, denn Freiheit des Einzelnen und der Allgemeinheit, Freiheit im Kleinen wie im Grossen ist, unzer vornehmstes Gesetz.

Soldatenrat der 4 Armee.“

De officieren brachten elkaar algemeen saluut; bij het officierenkorps werden onderling de rangen streng gehandhaafd. De soldaten groetten de officieren echter niet. Een enkele maal zagen wij dat een soldaat salueerde, maar dan was blijkbaar een "vriendelijkheid", een bewijs van sympathie, een groet dus, die voor de officier meer waarde had dan het strafste saluut van voor de revolutie.

De kanonnen – alle gecamoufleerd – waren met groen versierd. Wij zagen zelfs op sommige stukken kleine kerstbomen als symbolen van de eindelijk herkrege vrede vooruit gedragen.

Bij onze wandeling door Aken hebben wij maar twee rode vlaggen gezien namelijk uit de kamer van de soldaten- en arbeidersraad in het stadhuis en bij de soldatenraad in het Hotel nu Nord.

Op advies van onze brave Limburger, die ons de tocht over Kerkrade had aangeraden, hebben wij onze intrek genomen in het Hotel Kaisershof. Dit bleek de tweede goede raad, die hij ons mee had gegeven, want hierdoor zijn wij op onverwachte wijze in aanraking gekomen met de soldatenraad van de vierde armee, die voor ons de weg opende naar Verviers en Spa, ja, zelfs tot het Duitse hoofdkwartier en generaal von Winterfeldt toe. Dankzij ons verblijf in Kaisershof en – het zij met alle bescheidenheid gezegd – onze gewaagde brutaliteit, werden wij, die als onschuldige reizigers onze tocht waren begonnen en nog nooit één regel in een krant hadden

geschreven, binnen enkele uren tot invloedrijke persmannen gepromoveerd, tot geziene Hollandse journalisten, die met hun wel gesneden pen de neutrale pers moesten voorlichten.

Hierover in een volgende brief.